nós.

NUM. 5

24 San Xoan do 1921

NÓS

BOLETÍN MENSUAL DA CULTURA GALEGA, ÓRGAO DA SOCIEDADE GALEGA DE PUBRICACIÓS «NÓS»

DIREITOR:
Vicente Risco

XERENTE:
Arturo Noguerol

REDAUTOR-XEFE:
Xavier Prado (Lameiro)

SEGREDARIO DA REDAUCIÓN:
Xulio Gallego

REDAUTORES:

Ramón Cabanillas, Alfonso R. Castelao, Antón Losada Diéguez, Ramón Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas, Leuter González Salgado

COLABORADORES:

Teixeira de Pascoaes, Johan Viqueira, Philéas Lebesgue, Leonardo Rodríguez, Antón Villar Ponte, Wenceslao Fernández Flórez, Xaime Quintanilla, Antón Noriega Varela, Gonzalo Abente, Manoel Banet Fontela, Lois Peña Novo, Eladio Rodríguez González, Ernesto Rivera, Marqués de Figueroa, Antón Palacios, Leonardo Coimbra, Amador Villar, Alvaro Cebreiro, Alexandre de Córdoba, J. Cervaens Rodrígues, Xulio A. Cuevillas, Victoriano Taibo, Xulio Prieto, Xosé Fernández Martínez, Farruco Lamas, etc., etc.

REDAUCIÓN Y-ADEMINISTRACIÓN
Padre Feixóo, 12

ABONAMENTO

Doce números, na Península. . . . **6** *ptas.*
» *Fóra.* . . . . . **15** »
Número sólto, **60** *cts. na Península,* **1'50** *ptas. fóra*

Iste boletín non publica mais orixinás que os que foran direitamentes solicitados pol-a Direución.—Tampouco se fai solidario das ideias n-elas emitidas, non sendo dos que por non iren firmados, enténdense que son da Redaución.

SUMARIO

Vigo, por PHILEAS LEBESGUE.
O Marinos, por TEIXEIRA DE PASCOAES.
Conto, por ANTÓN LOSADA DIÉGUEZ.
Notas de viaxe, por ROBERTO BLANCO TORRES.
Galiza Céltiga, por VICENTE RISCO.
Brua o mar, por VICTORIANO TAIBO.
O mercado d' Oriente, por ARTURO NOGUEROL.
Archivo filolóxico e etnográfico de Galizia.
Os homes, os feitos, as verbas, pol-a REDAUCIÓN.
A III Asambrea Nazonalista.
Achádegos arqueolóxicos.
Libros.
Revistas e xornaes.
Fóra de testo: *Retrato á carbón*, por FARRUCO LAMAS.

MANUEL SEOANE

AXENCIA DE FERROCARRILES

Madeiras labradas de todas clases :-: :-: *Mércanse APEAS pra minas*

Ponte Mayor - OURENSE

SAMANIEGO ◆ FOTÓGRAFO DE MODA

Luis Espada, núm. 13 - OURENSE

SERANTES E COMPAÑÍA

FARIÑAS E COLONIÁS

Ponte Mayor y - Ourense

Gran Café "ROYALTY„ ◆ BÓ SERVIZO :-: CAFÉ E LICORES DAS MILLORES CLASES

Depósito da escelente Sidra "REINA DE ASTURIAS„

PRECIOS BAIXOS POR PARTIDAS DENDE CINCO CAIXAS ADIANTE

NEUMATICOS "MICHELÍN„ SEMPRE ACABADOS DE FABRICARE

GASOLINA ◆ LUBRIFICANTES

Depósito oficial: ALFONSO ABEIJON - Ponte Mayor (Ourense)

PRA SE FACER RICO UN HOME DE NEGOCIOS

SERÍALLE TAN CONVENENTE

ANUNCIARSE N-O BOLETÍN "NÓS„

COMA TER BOA SORTE

GRAN "HOTEL MIÑO,,
OURENSE

O ÚNECO DA CAPITAL CON CALEFAUCIÓN CENTRAL
AMPLIAS HABITACIÓS :-: COARTOS DE BAÑO
PENSIÓN COMPRETA DENDE 12 A 60 PESETAS

Propietario: ANDRÉS PERILLE :-: Teléfono 21

Merquen: PLUMEIROS DE RAFIA "PERILLE,,

OS DE MAIS DURA, OS QUE MILLOR LIMPAM, OS MAIS ECONÓMICOS

BOAS UTILIDÁS OS REVENDEDORES

FABRICANTE
ANDRÉS PERILLE
OURENSE (España)
Clave A. B. C., 5.ª edición

REPERSENTANTE N-A ARXENTINA
JOSÉ MARTÍN
Calle Venezuela, 993
BUENOS AIRES

Casa "PERILLE,,

FERRETERIA :-: LOUZA :-: CRISTAL
MOEBLES ECONOMECOS E DE LUXO
FRABICACION DE COLCHOS PATENTADOS

Vostede pode montal-a sua casa con solo visitar iste estabrecemento, obtendo o maximum d' economía.

Paz Nóvoa, 9 - OURENSE

NÓS

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA ÓRGAO,
DA SOCIEDADE GALEGA DE PUBRICACIÓS "NÓS„

Ano II Ourense 24 de San Xoan 1921 Núm. 5

VIGO

Vigo, cirque de monts vêtus de gaze bleue
Où s'emprisonne un lac gardé par des géants
En songes, à deux pas des mornes océans
Que portent leur soupir à des milliers de lieues.

Maisons blanches, pins noirs épars à flanc de roc,
Connez-vous tant d'oiseaux que la mer en sort pleine
Dès l'aube? Le navir ralentit son haleine
Et stoppe doucement loin des quais, sans un choc.

Et voici qu'un essor léger de folles ailes
Autour de ses flancs noirs fievreusement s'abat.
La voile qui se tend sur la vergue, et le mât
Sous le vent de la mer penche les bargues frêles.

Mais les pauvres marchands deguenillés du port
Ont chargé de citrons, de piments, de faïences
Leurs canots que l'effort des bras pousse en cadence
Et les voici balant de bâbord à tribord.

Les aromes du Sud nous prennent à la gorge.
Le papillotement du jour épanoui
Fait sursauter notre âme en notre oeil ébloui
Et le port est soudain doré comme un champ d'orge.

Vigo, cirque de monts qu'un peu de brume azure
Je revois tes coteaux, tes pampres, tes rochers;
Mes songes, comme un vol d'oiseaux effarouchés
S'en retournent vers ta lumière à l'aventure...

PHILEAS LEBESGUE

La Neuville-Vault (Oise).

O "MARÁNO„ DE TEIXEIRA DE PASCOAES

I

O mestre Teixeira de Pascoaes fixo unha segunda edición do seu poema *Marános*. «Temos—deciamos n-o nóso pirmeiro número—a Teixeira de Pascoaes coma cousa nósa, e n-as nósas internas devociós témol-o moi perto da Santa Rosalía e de Pondal, o verbo da lembranza.» O mestre corresponde a iste sentimento; a segunda edición do *Marános* vén adicada a Galiza.

> Galiza, terra irmã de Portugal
> Que o mesmo oceano abraça longamente,
> Berço de brancas neveas refulgindo
> O espírito do sol amanhecente.
> Altar de Rosalia e de Pondal
> Iluminado à lagrimas acesas,
> Entre pinhaes aos zefiros carpindo
> Maguas da terra e mysticas tristezas.
> A tí dedico o livro que uma vez
> Embriagado de sombra e solidão,
> Compuz sobre os fraguedos do Marão,
> Este livro saudoso e montanhez.

O *Marános* é o poema da comunión do home co' a terra, sentido n-os fraguedos do Marão e n-o val do Támega, tan nósos... «Hoje también reconhezo—di o autor n-unha das suas cartas—que esse livro pertence máis à Galiza do que a Portugal, e por isso lho dediquei.»

Teixeira de Pascoaes é un pangaleguista. Foi Pina de Moraes quen chamou d' iste xeito ó movemento dos espritos que leva a Galiza pra Portugal, e a Portugal pra Galiza, movemento qu' é unha caraiterísteca do nóso tempo. O Pangaleguismo tén a sua orixe n-un sentimento que s' esprime esí: a y-alma de Portugal tén saudades da Galiza, e a y-alma galega sinte saudades de Portugal, O pirmeiro a espresar iste sentimento, seica foi Affonso Lopes Vieira, o insine autor de *O Encoberto*. Quen o esprimiu d' un xeito máis reveladore foi Teixeira de Pascoaes n-as suas cartas: «A Galiza é irmã e mãe de Portugal. Portugal saiu dos seios da Galiza; depois abandonou a Mãe e foi por esses mares fóra; fugiu como o filho pródigo. Mas é chegado o tempo do seu regresso ao lar materno. Temos de voltar a viver espiritualmente em comúm. Assim o exige o destino das nóssas Patrías que ainda não está cumprido...»

Teixeira de Pascoaes é nóso porque descobriu a y-alma galega ó descobril-a y-alma lusiada: almas de Saudade. Eiquí, antr' os boso xenerosos todas son pra il voces de devoción a d' agarimo.

II

Teixeira de Pascoaes leva en Amarante, n-o pazo señorial dos seus maores, verdadeiros fidalgos portugueses, unha vida de sabio arredada e silenciosa, unha vida moi por riba da época que vive... Ouh, os que pensan qu' hai grandeza en servir á época, cando a quen hai que servir é á eternidade!... Hai poucos que sepian agardar en silencio pol-a eternidade; caxeque todos bulen a pillal-o istante que pasa, e por iso só miran da vida as aparencias mentirosas...

Solen chamar vida intensa á vida disipada, cando a vida intensa verdadeiramentes é a vida recollida, a que se fai n-ises recunchos da terra ond' a vida fai remanso, e coma que se detén, e deixa quedal-as suas augas, alén arremuiñadas y-escumentas, y-ó se remansaren deixan trasparental-a fondura da vida atrás do seu craro cristal... N-ises lugares os sentimentos y-os afeutos fanse fondos, pillan raices no fondal da y-alma a forza de se deixaren libar lentamente, pingota a pingota. Vivens' os amores salayo por salayo e chóranse as doores bágoa a bágoa. Eis o caso da Bruxas de Rodembach, e tal é pr' ó nóso Teixeira o seu Amarante.

Esí pode faguel-o que fai: compoñer aínda n-istes tempos, cada día de meirande incapacidade meditativa, poesía trascendental, poesía que é unha metafíseca que se fai así mesma de sentimento, o mesmo sentimento, hastr' os mesmos recursos poéticos, as imaxes mesmas a se convertir en metafíseca...

Estraña maxinación, esta qu' entroques de faguer imaxes, dilue e desfai en vaguedade as imaxes do mundo. Estraño poeta pra quen os arbres son oracións e luz do sol o canto dos paxaros. Panteísmo e paganía e profetismo tamén. Il desfai o palpabel en neboeiros moito máis cheos de sinificación do que as concreción da realidade, as aparencias mentirosas das cousas, das qu' il sabe tornarse n-un soño enfeitizado que o pón n-a verdade por atrás da realidade. Trasforma as especies sensibles en especies intuitivas e d' iste xeito nos fai comulgal-a verdadeira sustancia poética da vida.

III

O *Mardinos* é un grande poema, diríamos cosmogónico, de longo folgo e vastas amplitudes, que ainda é pequeno pra contel-a imensidade de sinificacións que s' adeviñan atrás d' il, de xeito que con ser xa o que é, non é máis qu' unha pequeniña parte de tanto como nos tén que dicir o autore.

É por vivir n-ise afastamento, en certo modo tamén da autualidade, que Teixeira de Pascoaes pode ainda nos ofercer un poema atal coma iste, pode ainda ser un criador de mitos cósmicos e dar nascemento a nóvos deuses, dramatizal-a natureza ó modo dos vellos Vedas...

Ainda eiquí, n-un poema feito e *situado*, a vaguedade é tan grande e deixa adeviñar taes infinidos, qu' elí está todo, elí está o mundo inteiro, a universalidade das cousas, ollada através do drama esencial da y-alma lusitana... O poema é n-algunha parte, coma unha evanxelización da cosmogonía, o Xénesis metido n-o Evanxeo: o drama crísteco da terra. Morte e trasfiguración, coma n-o poema musical de Strauss, c' un final irremediabel de traxedia despois d' unha aurora de trunfo que pasa com' un lostrego...

Mardinos vai obtendo as revelacións de todal-as imaxes pantasmaes de todal-as avataras do sentimento e do esprito: Eleonora, a Saudade, o Marão, Don Quixote, os Deuses, Xesús... Da nascimento ó revelador futuro a quen adoran os pastores, e valse alén-mundo, deixando atrás de sí a traxedia do nóvo Cristos...

Teixeira de Pascoaes é optimista ó seu modo; optimista lle chama Fernando Maristany, seu tradutor ó castelán, mais n-iste poema ó menos, a impresión final é de tráxica desespranza, é profecía d' un total aniquilamento de todal-as cousas, ás que somentes sobrevive a eternal Saudade esconsolada, máis duradoira do qu' os universos, os espritos e mail-os mesmos deuses, a Saudade sóya, xemendo n-a vastidade imensa ond' outrora estiveron os mundes, cecais pra coas suas bágoas espalladas faguer sementeira de nóvos universos, cecais o ver nós o *Mardinos* d' iste xeito, vén de que, atentos d' abondo ó que n-il se dí da Terra, non soubemos ainda ir tras de *Mardinos* en precura do nóvo Reino Espirtual.

Bén se ve que o poeta compuxo iste libro «embriagado de sombra e solidão».

IV

Escrito todo en endecasílabos, elo contribúe a lle dar ó *Mardinos* un tono vago de brétema e de nevoeiro. Mais son endecasílabos tan traballados e tan cheos de vida interior, que apesares da común medida teñen unha variedade imensa de sonoridá interior.

Además, c' unha mestranza que nos amostra até que punto o poeta s' adonou das esquisiteces máis fondas da súa arte, Teixeira arranxou as rimas d' un xeito especial pra lle quitar ó endecasílabo todo asomo de monotonía. De catro, en catro, os versos teñen rimas alternadas, dous versos aconsoantados e dous ceibes, e máis tamén puxo unha alternancía ant' os grupos (non estrofes) de catro versos: n-un riman o primeiro y-o terceiro verso, ficando ceibes segundo e carto; n-o seguinte ó contrario, son ceibes pirmeiro e terceiro, e riman segundo e carto. D' iste xeito dilúese a sonoridade da rima, y-ó tempo que s' evita a monotonía, collen os versos máis forza de suxestión poética, todo sen sair da poética tradicional, a que, coma se vé, en boas maus, ainda tén recursos.

Ora, esta observación tén a súa importancia, e cómpre ter en conta además que n-os grandes mestres, todo debe ser estudado.

V. R.

CONTO

Dous rapaciños rifaron, y-estábanse batendo cegos. Un d' iles san e rexo, y-o outro un malpocadiño que choraba. Duas mulleres apartáronos e levaron ó meniño dos choros dándolle bicos. O outro, o san e forte, soilo, vermello de vergonza quedaba sin agarimo, cheo de tristura, e foise indo paseniño. Fíxenlle unha festa ó probe do rapás e dixen pra mín «tamén os fortes dan compasión ás veces», lembrándome d' un sucedido.

O sucedido foi esto. Había unha vés n-unha aldea veira mar, n-a ría de Marín, dous mozos mariñeiros, Chuco e Manoel. Eran tempos n-os qu' aínda non ían as motoras a buscar sardiña a Leixoes, nín xiquera as artes da traíña eran donas das rías. Os barcos xeitosos ían mar afora máis alá d' a illa d' Ons e chegaban moitas veces a Finisterre.

Manoel era un rapás ergueito e finiño, churrusqueiro y-amigo d' as rapazas. Chuco era un mozo forte e valente que se desfacía de bó: ninguén bogaba coma íl que pasaba horas sin arrial-o remo, e sin falar, nín se conocía nadador coma íl n-a ría.

E Chuco e Manoel tiñan tolería por Carmela, unha meiga rapaza d' óllos mouros, moi beiladora. Cada ún d' os mariñeiros á sua maneira lle buscaba as voltas, y-ela por ningún s' acraraba. Con Manoel ría e parolaba a desfacerse, diante de Chuco baixaba os óllos, e toda s' alcendía.

Pasou o caso cando Manoel e Chuco saíron ó mar n-o mesmo barco con oito homes máis. O barco era nóvo e foron á despedida vellos, nenos e mozas, y-antre eles Carmeliña que non separaba os óllos de Chuco, nin Chuco d' ela. Foron as miradas unha promesa d' amore, e Chuco bogou con máis forza que nunca, cheo de vida.

Non se soupo bén nunca, porque estas cousas non se saben bén endexamais. O mar estivera calmo, e batía un pouco de Nordeste. Fixéranse dous bos lances n-a illa, y-o barco voltaba pra terra cando caía o sol, con toda a vela pra aproveitar as frías. Debeu ser com' un lostrego a nortada, a escota non correu a tempo, a carga foise a unha banda, calquer cousa, o conto foi que d' un soilo batido o vento dou volta ó barco y-os homes fóronse ó mar co' a sorte de se poderen por a salvo n-a quilla.

Xa todo se cerrara d' escuma, e rompendo avantaban as augas. Non se vía un barco, zoaba o vento y-a noite chegaba. Foi estonces cando Chuco, o máis forte nadador de todol-os xeiteiros, botouse ó mar confiado e surrindo a buscar en terra axuda pr' ós probiños que alí se quedaban engarrados no barco deitado n-as olas. Todol-o viron loitar, avantando en longas brazadas con toda seguranza e ninguén dubidou que conseguise o proposto.

O tempo pasou en balde, e n-a noite coidaron os mariñeiros morrer moitas veces, mollados y-esmorecados de frío. Pol-a mañán unha motora topou o barco perdido e salvou ós nove homes.

Aquela misma mañán apareceu Chuco morto n-a area de Beluso despois de nadare cinco millas: o seu esforzo fixo soster a espranza n-os que quedaban n-o cativo amparo d' as madeiras do barco. Os probiños salváronse y-o mozo forte morreu

Non pasou un ano e Carmeliña sempre meiga e beiladora casábase con Manoel, de cote finiño e churrusqueiro. E certo que co' a lembranza de Chuco pódese decir qu' os fortes dan compasión ás veces e que non está de máis o pregar por eles.

ANTÓN LOSADA E DIÉGUEZ

Pontevedra-Mayo-1921.

NOTAS DE VIAXE

VIGO: A CIBDADE

ADEMIRAMOS todos, com' unha obra filla do esforzo e máis do antusiasmo, reveladores de fértiles enerxías, o progreso rápido da cibdade viguesa. En todolos aspeutos da vitalidade d' un pobo, no qu' imprica forza autuante e forza en potencia, Vigo háchase en condicións envexabres. Como mercado d' industria e comercio, é, por dereito propio,—adequerido por asimilazón un pouco ficticia, máis frutuosa n-iste caso, d' hábitos estranxeirizos,—o pirmeiro na Galizia. Dendes d' a industria conserveira hastra as máis cativas manifestacións da concurrenza do traballo, todo en Vigo da a sensación d' un rexurdimento vital, de cibdade qu' avanza conflada na decisión da sua vontade e na eficacia das suas propias enerxías. Eís as súas rúas nóvas, as suas construcións modernas suntuosas, as suas espréndidas vías qu' alongan cada vez máis a cibdade, irvadindo os liniares y-a gándara; a sua rede de tranvías urbáns en aumento costante, os seus medios locomotrices de comunicación cos pobos vecifeiros, os seus proyeutos, finalmentes, de grande importanza, entr' os que figura o de roubar ó mare un bo anaco pra ensanche da cibdade. Trátase d' unha empresa formidabre, quizais pantástica á pirmeira óllada, como xenerada ó fin no celebre d' un artista xenial; mais cuia realización non sería imposibre pr' á tenacidade y-o tesón dos vigueses.

N-iste senso non hai máis que lle pedir a Vigo; non é hoxe tan soilo unha espranza, a cibdade do porvir, a urbe futura atlántica, onde axuntaráse o dualismo de forzas, a espritual e a material, qu' autúa nas sociedás e simultanéase nos pobos pra imprimire caráuter e robustecere a personalidade coleutiva; é unha realidade en marcha, en marcha ascendente, enxendrada por un espertamento integral d' autividades, empuxada por un fervore de vitalidade qu' acugula en todo o orgaísmo cibdadán. Vigo chegará a ser, no orde material, todo o qu' as chamadas forzas vivas propóñanse, e se non propodrán acometeren o imposibre ou o ausurdo, porque d' elas é o senso práutico.

Mais, abonda co isto pra facere unha gran cibdade? A intensidade nos negocios, a magnificenza na pedra, a fastuosidade nos edificios, ¿abondan pra crearen a cibdade, a «civitas», o núcreo centralizadore da personalidade e da cultura, selladas por unha arela interiore, pol-os desacougos da vida espritual? Porque antr' os máis sinceiros ademiradores da puxanza progresiva de Vigo hai unha vintena d' homes qu' ó internarnos na súa vida espritual, sentimos, coa sensazón da estraneza, o frío da desilusión. Hai na cibdade da Oliva unha desigualdade moito ostensíbre entr' a sua febre mercantil, entr' a sua grandeza material, doada pra nóvas ampriacións pol-a concentrazón do esforzo n-iste úneco aspeuto, e o reducido e precario do seu desprazamento espritual. A preponderanza do «bussines is bussines», furtando a atenzón vixiante ós outos intreses da cultura, non é un

feito que poida pasare inadevertido ós que concebimos a «civitas» ó xeito de Fustel de Coulanges, com' unha suprema entidade orgánica, com' unha converxenza ou calladura dos valores espirtuás dos pobos.

O prurito d' asimilación do esótico sin un cultivo atento da propia persoalidade espritual, acusa, pol-o menos, unha desorientación, tanto máis lamentabre n-un pobo que sinte, ó mesmo tempo qu' a emoción do benestar, a outa cobiza de grandes conquistas materiaes; outa porqu' aséntase na virtualidade do esforzo propio,

Un pobo pode s' asimilare do estranxeiro aquelo que resúltelle porveitoso, mais sin perda das súas íntimas peculiaridades e do seu xenio autóctono. Pode aspirare ó cosmopolitismo sin perdere as súas carauterísticas esenciaes. O cosmopolitismo non impide a afirmación dos valores psicolóxicos propios, como o privativo non escruye o esótico. París, cibdade cosmopolita por escelenza, centro d' atranción pra medio mundo, onde o boyante turismo hispano-americano tén a súa Meca predileuta, será de cote unha cibdade francesa, con perxenio e alma franceses, y-endenantes que perder nada do seu caráuter especifico pol-a infruenza d' elementos étnicos estranos, istos serán absorbidos por aquél.

E ainda iste mimetismo qu' ousérvase no Vigo non se pode incruire entr' as valorizacións culturás, e pol-o tanto d' esprito e de caráuter; non afeuta ó esencial, non remove o esprito y-a concencia n-un senso direutriz ou normativo. A unha veira o remedo de sistemas e procedimentos no que toca á vida mercantil—plaxio moito prausibre, porque supón un adianto nos costumes rutineiros dos nósos homes de negocios—non acerto a comprendere que sexa unha adequisición d' importanza, nin útil nin bela, o feito d' andar aprésa pol-as ruas, un pouco teso o corpo e o ar un si é non é británico, movendo os brazos como dous péndulos laterаes, o continente erguelto, o traxe á ingresa e sin abrigo un día de xiada, como signo de forteza saxona. Nin o comprendo nin sei que relazón poderá tere esa ousesión imitativa co progreso vigués.

Isto, superficialmente, parece non ter importancia. E ten-a. Porqu' isas lilainas postizas non son un valor. Un pobo próspero e rico sin persoalidade, sin valores culturás, desentendido da vida ideial, é com' unha muller fermosa, mais... sin corazón. Eso é o que percisa Vigo: creare a súa persoalidade como poboazón galega, forxar a súa vida espritual. Como a Cruña, por exempro, necesita algo d' aquela autividade e d' aquela disposición vountaria pra o mundo dos negocios. E os qu' ademiramos Vigo e n-íl óllamos a gran cibdade do porvir, a gran urbe da futura civilización atlántica, quixéramos óllare tamén, á veira do seu frorecemento económico, o frorecemento do seu esprito e o callamento da súa cultura.

ROBERTO BLANCO TORRES

GALIZIA CÉLTIGA

(CONCRUSIÓN)

IV

A civilización dos antigos Celtas

A sociedade céltiga

Pra nos aforrármol-as citas n-iste curto resume qu' imos faguer, diremos d' unha vez que nos temos servido dos capítulos III, IV, V e VI do *Manuel Celtique* de Dottin, e máis de traballos de S. Reinach *(Orpheus, Cultes, mythes et religion)*, Bertrand *(Les Druides et le Druidisme)*, Fustel de Coulanges e d' Arbois de Jubainville.

Fustel de Coulanges dona unha ideia de conxunto da sociedade gala, n-estas verbas: «moitos peisanos e pouca clás urbana; moitos homes xunguidos ó chao, e poucos donos d' íl; moitos servos e poucos amos; unha plebe co' a que se non conta, druidas moi venerados, unha aristocracia guerreira moi podente.» S' a todol-os paises céltigos se pod' apricar esto, é cousa que se non pode decir con seguranza.

Os Celtas, igual na Galia Cisalpina que na Trasalpina, na Bretaña insuar que na Hibernia, formaban unha chea de pequenos Estados (antigas tribus); a miudo fagnéndos' a guerra os ús ós outros. Istes Estados eran reinos ou repúbri-

cas, tiñan un *senado* de nobres e *maxistrados* pra se gobernaren, e nos casos graves, decidía a moitidume axuntada en asambrela. Porén, os pobos céltigos sentían a concencia da sua unidá de Raza y-achábanse prontos a s'axuntar en contra do nemigo común. Formaban entón confederaciós temporás ou permanentes, que pra dirixilos na guerra desiñaban un xefe que ás veces obtiña a dinidá real. Talmentes socedeu con Vercingétorix na Galia, e cecais con Viriato na Lusitania.

A clás guerreira *(principes, equites)* era, c'os druidas, dona de toda a riqueza e de todal-as dinidades. Cada nobre tiña unha numerosa *familia* composta de clientes, *ambacti* y-escravos. Os clientes eran os seus compañeiros d'armas qu'o servían na guerra; os *ambacti* seica eran com'escravos que cobraban soldada, y-os escravos eran probabelmentes prisoeiros de guerra. Había pois, na plebe homes libres (chamados en Irlanda *soer-chèli)* y-outros que non-o eran (chamados en Irlanda *doer-chèli).*

D'Arbois de Jubainville sostén que non esistía antr'os Galos a propiedade individual da terra; as fertunas consistían en gando y-en ouro. Fustel de Coulanges opón a esto un tésto de César onde se fala d'un pleito por partixas. Mais o tésto parés que se refire a unha custión antre pobos... En Irlanda, a terra era en principio da tribu; unha parte era pr'ó Rei, que podía repartila antr'os seus oficiais y-o resto ocupábano os homes da tribu en comúu ou individualmentes en precario. De todol-os xeitos, na Galia os Estados tiñan grandes propiedades territoriais.

En ningún pais céltigo había grandes centros de poboación. Os Celtas vivían espallados pol-a campía en aldeiñas pequenas, qu'os romanos chamaron *vici* y-hastra en casas isoladas, que César chama *ædificia.* Na Bretaña insuar, qu'estaba moi poboada, os *vici* e mail-os *ædificia* eran moltísemos; mais nin elí nin en ningures, houbo verdadeiras vilas enantes da conquista romana.

En tempo de guerra, os Galos acollíanse en sitios fortificados chamados *oppida* (os nósos *castros)* sorte de campos atrincheirados, defendidos por un foso qu'arrodeaba un cerco de terra, ou ben unha muralla de grandes pedras. Elí costruían cabanas provisionais pra iles e máis pr'ó gando. Había algús d'istes *oppida* —chamados *dun* en Irlanda—que tiñan ademáis habitadores permanentes.

Vida material

Os Celtas vivían en casas, o máis común de madeira ou de canas, ás veces recubertas de barro, de figura redonda, c'unha soia porta e con teito cónico coberto de colmo.

Sentábanse e durmían en leitos d'herba e xantaban en mesas baixas. Usaban vasos de barro, de cobre e de prata. Comían moita vitela e pouco pan; guisaban con grasa de porco e tomaban moito leite e queixo. Bebían unha cerveza feita con trigo e tamén hidromel, mais levaban viño d'Italia, y-os ricos era o que bebían.

Os vestidos eran unha túneca curta, con mangas, suxetada c'un cinto de couro adornado con chapas e febillas; as *bragas* ou pantalós longos suxetos ós cadrís y-un mantelo chamado *sagum*, prendido no hombreiro c'unha fíbula, y-ás veces púñanlle unha capucha chamada *cucullus.* N-os pés levaban sandalias especiais, chamadas *gallicae,* atadas con cordós ou correas. As mulleres levaban túneca longa e mantelo suxeto c'unha fíbula. Os vestidos facíanse con telas de moitos coores, e levaban bordados, ás veces d'ouro e prata; habia tecidos de rayas, que chamaron moito a atención dos romanos. Plinio dí que foron os galos os inventores dos tecidos a cadros, hoxe tan carauterísticos dos Escoceses.

Eran os Celtas moi amantes das campas e dos adornos, y-andaban cheos d'anelos d'ouro e de prata nos dedos, nos brazos e no pescozo *(torques)* ás veces de moito peso, coma se vé nos da citada coleución do Sr. Blanco Ciceron, de Santiago. Tamén levaban colares de doas de vidro e máis d'ámbare.

Homes e mulleres levaban os cabelos longos, y-os homes poucas veces se deixaban a barba; o máis común, o bigote soio. Perfumábanse c'o «nardo galo», sacado da *Valeriana céltica.* Os Bretós levaban tamén tatuaxes e pintaban o corpo d'azul.

Os Celtas eran bos labregos. Collían trigo, verduras, mazás, plantas testís. Moitas medidas agrarias dos romanos son d'orixe celta: o *candetum* (cadrado de cen codos ou cento cincoenta pés romanos de lado), o *arepennis,* (de 120 pés de longo e 110 d'ancho), a *leuga* (legua).

Tiñan moito gando: bois e vacas, ovellas, porcos sobre todo, e mandaban pra Italia xamós salgados que tiñan moita sona. Tamén faguían moi bó queixo, y-os de veiramar salgaban peixe, que mandaban tamén pra Italia.

As industrias máis adiantadas dos Celtas eran a metalurxia, e máis a frabicación de vidros y-esmaltes. O comercio d'esportación ós paises mediterráneos era principalmentes de peixe salgado, xamós, queixo e lá. D'Italia traguían

viño. Os países céltigos comerciaban moito os ús c' os outros por mar, ó longo das costas da Galia y-a Bretaña y-o Norte y-Oeste da Península Ibérica. Tamén comerciaban c' os países nórdicos.

Cultura

Os autores antigos nunca deixan de recoñecel-as boas disposicións dos Celtas pr' ós estudos, y-en xeneral, téñenos por xente intelixente. Caton e máis Agrícola din qu' eran moi dispostos pr' á elocuencia e que se lles daba moi bén o falar con elegancia.

Parés qu' os nobres recibían unha educación regular por mau dos druidas. Mais, a clás inteleutual nos pobos céltigos costituíana os *Bardos* os *Druidas* y-os *Ovatos*.

Os Bardos eran os poetas que cantaban iles mesmos as suas propias composicións, acompañándose c' unha sorte de harpa, chamada na Britania, *chrotta*. N-esas composicións cantaban os grandes feitos dos homes ilustres, as tradicións nacionás, loubaban ou aldraxaban ós seus contemporáneos. Os bardos vivían na corte dos príncipes e dos grandes, y-eran moi respeitados.

Non coñecémol-os poemas bárdicos da Antiguidade. Os poemas bárdicos que chegaron a nós sufriron novas redaucións na Edade Médea, baixo da influenza das ideias cristianas. Eles conteñen, porén, ben elementos antigos. En Irlanda hai os *Anales*, compostos no século XI da E. C., y-a epopeia redautada antr' os séculos VII e IX. A epopeia irlandesa comprende tres ciclos: o que conta tódal-as invasións d' Irlanda *(Leolar Gabala)*; o que conta as aventuras do héroe Cuchulainn *(Tdin Bó Cualnge)* y-a leenda de Find e d' Oïsin. No País de Gales hai as crónicas traducidas por Geoffroi de Montmouth no século XII, os *Mabinogion* ou novelas de cabaleiría, y-as odas, que son dos séculos XI e XII. Os Bretos continentais non teñen máis que literatura cristiana moi moderna.

O se ter redautado tan tarde istes poemas e leendas, non quer dicir qu' enantes non elsistisen, máis conservábanse por tradición oral. Tocantes á escritura dos antigos Celtas, sábese pouco. Os antigos din qu' os Druidas empregaban as letras gregas; as iscricións galas están en carauteres nordetruscos, gregos ou latinos. Mais nas Illas Británicas, a escritura *oghámica*, feita con puntos e rayas, atribúyese ós Celtas, y-esta escritura ben poidera ser derivada da de como se desprende dos traballos de Mr. Rivett Carnac e do P. Fita. Tamén se lles atribuye a escritura *rúnica* empregada logo pol-os xermanos.

Os Druidas eran unha caste adicada á meditación y-ó estudo dos segredos da natureza da fonda sabencia dos que, falan con respeito os autores antigos, poñendoos en comparanza cos Brahmans da India, cos Magos de Caldea, cos Gimnosofistas do Exipto e cos demáis castes de sacerdotes iniciadas. Respeitábanos moito os Celtas; non iban á guerra nin pagaban impostos; faguían de xueces, interviñan nas funcións de goberno e nas cerimonias relixosas.

Os Druidas ensiñaban a imortalidá da y-alma, a trasmigración, a astronomía, as leis da natureza, a fisioloxía, a teoloxía y-a moral. Prauticaban a adeviñación pol-os números, pol-os astros, pol-a hepatoscopia y-os auspicios: prauticaban tamén a meiciña y-os feitizos. Educaban á mocedade e dáballe unha istrución oral qu' iles tiñan que coller de memoria, e que, compreta, duraba vinte anos.

Coma tiñan un gran istinto d' imitanza, os Celtas adoutaron bén a civilización romana, e déronse con proveito ó estudo das letras latinas, ás que chegaron a dar mestres da talla de Virxilio, Trogo Pompeyo, Petronio y-outros autores de sona. Mais a influencia gala nótase nos autores latinos da decadencia, coma a influencia ibérica nos da chamada Edá de Prata. Virxilio, porén é da Edá d' ouro, e se ben se mira, é ben celta; esí s' esprica a preferencia que tiveron por íl os letrados medioevais.

Relixión

Os autores antigos e máis as fontes epigráficas danos a coñecer un sin fin de nomes de divindades céltigas, a maoría das que deben ser divindades locaes, formas antropomorfizadas dos antigos *totems* dos clans céltigos. Salomón Reinach comprobou nos cultos celtas unha chea de sobrevivencias totémicas. D'Arbois de Jubainville dedicou un traballo ós deuses galos en forma d' animás. Coñecemol-os totems dos principaes pobos céltigos: os Galos tiñan com' enseña guerreira un porco bravo; os Kimrís, un dragón. Outros animaes sagrados eran o corvo, a cobra, o galo, a águia...

Pol-o demáis, os autores antigos, pol-o afán d' identificar ós deuses dos outros pobos cos seus propios, armaron unha confusión tan grande, que caxeque nada se pode enxergar nos seus testos sobre da relixión dos antigos Celtas. Somentes nos dan os nomes céltigos d' algús deuses coma *Taranis, Teutates, Hésus, Ogmios* e *Andate*.

Pódese siñalar nos Celtas a tendencia d' axuntar ós deuses por triadas; o emprego de certos sinos simbólicos como a *swástika*, a roda, o S ó rivés y-o machado.

Os Celtas nin tiveron templos nin estátuas antes da época romana. As cerimonias faguían se en lugares sagrados *(nemeto)*. Veneraban ás pedras, ás fontes, ós arbres. O seu arbre sagrado era a enciña, e tiñan bosques d' enciñas qu' eran sagrados. Ofercían ós deuses libacións e sacrificios, ás veces, sacrificios humans; recitaban oracións e celebraban danzas rituaes. Eran moi xeitosos pr' adiviñal-o porvir nas entrañas das vítimas, nos sonos, nos agoiros, no voo dos paxaros, especialmentes as águias y-os corvos; tamén interrogaban ás almas dos mortos.

Creían os Celtas na inmortalidá da y-alma, hastr' o punto de s' emprestar diñeiro pra volvelo no outro mundo, e de se suicidar por causas relixiosas. Esta ideia viñéralles sen dúbida, dos Druidas, os que profesaban unhas doutrinas filosóficas e relixiosas moi superiores ás do vulgo, c' unha teogonía y-unha cosmogonía das que, os autores antigos non tiveron máis que moi vagas noticias, xa que probabelmentes iles non-as comunicaban ó común das xentes, e, no caso, menos o farían ós extranxeiros.

Caraute moral dos Celtas

Os Celtas eran moi relixosos, valentes e bós guerreiros, xustos e xenerosos. Eran moi acolledores e moi osequiosos c' os forasteiros; disputaban a quen levase á casa un estranxeiro, e miraban com' amigos dos deuses ós qu' andaban en com ıaña co' iles.

Eran amigos de botar por ela, soberbios e provocadores. Batíanse por calquer ofensa. Eran tamén amigos d' andar pol-a nóva, xusgaban as cousas por impresión y-arrepentíanse logo. Procedían por arrautadas, e na guerra descorazoábanse aixiña co' as derrotas. En troques, gustáballes portarse heróicamente, non curaban as feridas que recibían, y-enantes que cair prisoeiros, matábanse.

Coma todol-os pobos antigos, eran crueles na guerra, e tiñan o costume de conservalas cabezas dos nemigos mortos. Combatían a pé a cabalo y-en carros de guerra, e levaban ás veces á guerra ás mulleres.

As mulleres eran moi respeitadas, e moitas veces tomábanas coma árbitros nas custiós graves. As mulleres reinaban e desempeñaban as maxistraturas.

Tal é o que nos dí sobre dos antigos Celtas o estudo das fontes clásicas en comparanza cos datos da arqueoloxía céltiga. Os autores ós que seguimos fan demasiado pouco caso das fontes céltigas e mais dos traballos dos investigadores da primeira escola celtista, dos que ainda quedan moitos, por fertuna. Curándonos en salú, nós temos utilizado principalmentes, autores que non deixaremos de calificare coma *hipercríticos*. Quixémonos manter nos límites da meiranda prudencia estórica.

V

Os Celtas na Península Ibérica

Hoxe aparece probado pol-a entrepretación dos testos antigos, pol-a estensión dos nomes céltigos, e máis pol-a das necrópoles con civilización netamente celta (tipos de Hallstatt e de La Téne I) que a nósa raza chegou a ocupar un tempo a maor parte da Península: toda a banda ocidental (Galizia e Portugal) e máis a Meseta Central, y-esta domeñación durou dend' o século VII hastr' ó III enantes de Xesús Cristo,

A pirmeira época, ou sexa a da sua chegada, discútese moito. Suponse que foi posterior á dos fenicios, y-hastra fai pouco tempo, pouco menos que conviñan todol-os autores en poñela no século IV enantes de X. C. O argumento principal pra poñela tan baixa, é que o Periplo de Himilcon, do século VII, reproducido no poema *Ora maritima* de Rufo Festo Avieno(1) non fala de Celtas na Península. Así pensan D'Arbois de Jubainville, Garófalo (anque oserva que o Periplo de Himilcon refírese ás costas, e que podía haber Celtas no interior, e que cecais s' ocultan elementos céltigos baixo dos nomes de *cempsi, saefes, giletes e celsianos)*, o P. Fita e caxeque todol-os estoriadores hespañois.

Mais compre termos en conta que no século V, Herodoto, o máis antigo testemoio da presencia dos Celtas na costa atlántica, chama á Península, *Kéltike*. Hastra d' agora se non faguía aprecio d' iste testemoio, fundándose en que Herodoto estaba tan mal informado, que puña as fontes do Ister (Danubio) no estremo Ocidente da Europa, decindo qu' os Celtas co' a sua vila de Pyrene (Pirineus?) estaban ond' iste río. Mais hoxe, nóvas investigacións veñen a confirmal-o testemoio de Herodoto, y-este volve a ser tomado en conta.

Esto fai qu' os investigadores modernos teñan a tendencia de dar pr' á chegada dos Celtas á Península, datas moito máis recuadas qu' a do

---

(1) O Sr. Fernández Alonso, no seu libro *Orensanos ilustres* pon astr' iles a Rufo Festo Avieno, que foi pro-cónsul d' Africa no século IV despois de Xesús Cristo. Fúndase en ser chamado Avieno, como orixinario da comarca do Avia. Sifiala nas iscricións romanas de Galizia moitos nomes xentilicios coincidentes cos que levaba o discutidísimo autor de *Ora maritima*.

século IV en. X. C. Unha das meirandes autoridás en Protoestoria da Península Ibérica, o francés Louis Siret, dí que foron os Celtas os que trouxeron a Iberia o traballo dos metais. Efectivamente, nótase na Península unha súpeta interrución da civilización eneolíteca, sustituida por outra asolutamente nova, na que aparecen

Ora marítima. Pol-o tanto, na época de Herodoto e Himilcon, no século V, estaban xa os Celtas na Península; Herodoto y-Avieno dannos o termo *ante quem:* ano 500, da chegada dos nósos abós; Hesiodo da o *post quem:* ano 700. Esto é concordante c' o que, asegún o sincronismo de Tito Livio, parte dos Celtas invadiu a

A Península Ibérica polo ano 500 en. X. C. (Schulten)

os enterramentos en sarcófagos individuás; sinos com' o phallus y-o altar bicornuto, coincidindo cos cultos galos asegún conta César; as alabardas e máis as espadas d' embudo e d' antenas, com' en Irlanda, Escocia, Scandinavia y-Alemaña, y-unha cerámica negra e lisa igual qu' a da Europa Central, a de Bohemia especialmentes(1).

Adolfo Schulten, na sua obra xa citada, toma en conta o testemoio de Herodoto, e trai outros de Hecateo de Mileto, Ephoro, Timeo y-Aristóteles, que chaman coma Herodoto *Kéltike* á Península. Schulten dá coma céltigas as poboaciós *cempsi, saefes e berybraces*, da fonte antiga d' Avieno (periplo de Himilcon) coincidindo n-esto c' o indicado por Garófalo respeuto do Provenza na época da fundación de Marsella (ano 600 en. X. C.) E coma deberon levar tempo en s' adonar de toda a Meseta, eles deberon chegar moito antes da fonte d' Avieno e de Herodoto, o que ven a ser en números redondos pol-o ano 600(1). Xa deixamos indicado com' as concrusiós de Schulten son confirmadas pol-os achádegos arqueolóxicos.

Outra custión que s' apresenta é a da orixe dos Celtas peninsuares, e máis o camiño que trouxeron. Schulten dí qu' os nósos Celtas eran unha rama antiga da familia galo-celta, deferente dos galos que botaron ós iberos do S. de Francia no ano 400 en. X. C. No S. W. da Galia hai civilización de Hallstatt, traguida pol-os

(1) Louis Siret, *Nouvelle campagne de recherches en Espagne. La fin de l'epoque eneolitique;* en *L'Anthropologie*, t. III, Paris, 1892.

(1) Esta do ano 600 é coma se vé, reducindo moito as datas. Himilcon y-Herodoto tiveron noticia dos Celtas coma d' un pobo afincado xa na Península coma s' estiveran n-ela de moito tempo atrás. Ben podían levar máis d' un século.

Celtas, e correspondente ós séculos VII e VI; y-ó S. E. haina de La Tène, dos Galos dos séculos V e IV, que falla por compreto no S. W., o nome de Celtas sendo además máis antigo qu' o de Galos. D'Arbois de Jubainville dí qu' os Celtas da Península eran da rama galo-bretona, e que viñeron das Illas Británicas. Qu' eran d' unha das ramas máis antigas da familia céltiga, parece confirmalo a denominación de *Celti* ou *Celtici* que costantemente ll' aprican os autores antigos. Cecais n-esto se funda Murguía pr' indicar qu' os nósos abós pertencían á rama *Kymrica*(1).

Tocantes ó camiño que trouxeron, o P. Fita, comentando a d' Arbois de Jubainville, dí qu' os Celtas viñeron da Galia pol-o Pirineu, deron nome ó río *Gállego*, que vai ó Ebro, e máis ó *Gallo* que vai ó Taxo. Ocuparon a Celtiberia, coma dí Lucano; dend' o Guadarrama, onde fundaron a Segovia *(Segóbriga)*, dividíronse en duas ramas: ó N. *Galegos*, antr' o Douro y-o Cantábrico; ó S. *Beturios* por acháreníse perto do Betis(1). Mais d' Arbois sostén que viñeron das illas Británicas pol-o mar, e igual pensan Hirt e máis Philippon, que supoñen chegaron direitamentes a Galizia, en pequenos grupos y-en datas sucesivas(2). Schulten, en troques, dí que non puderon ir máis que pol-o Pirineu, sendo o seu camiño ó longo do Atlántico ó W. da meseta francesa, tendo andado errantes por aquela costa. O camiño supón que foi por Roncesvalles, logo por Pancorbo a *Suessatium*, logo a *Deobriga*, val do Pisuerga e Douro abaixo hastr' ó mar. As poboaciós ligures habitadoras d' estas rexiós, foron rempuxadas car' á costa cantábrica ond' a poboación seguiu sendo ligur *(vascones, cántabros, astures)*(3) e máis car' ó S. W.

A Península Ibérica polo ano 250 en. X. C. (Schulten)

Das vicisitudes dos Celtas na Península, fai Schulten unha hipótese que vai sendo confirmada pol-a concordancia dos datos da Arqueoloxía co' a enterpretación dos testos antigos. coma fai notar Bosch Gimpera en diversos traballos, ond' a resume con moita arte(4).

Siñala Schulten as fronteiras da ocupación céltiga na Península do xeito seguinte: a do val do Ebro vai indicada por *Augustóbriga;* a de Levante por *Nertóbriga*, *Arcóbriga* (val do Xalon), *Contrebia* (val do Xiloca) e *Segóbriga* (chao li-

(1) Non falamos aínda da pretendida división dos primitivos Celtas en duas ramas: *Kimris* e *Galobretós*, que foi sostida por Thierry e Bertrand. Decheletto combátea n-unha nota e Dottin non fai mención d' ela.

(1) P. Fidel Fita, reseñando o tomo XII do *Cours de Littérature celtique* de H. d' Arbois de Jubainville no *Boletín de la Academia de la Historia*, tomo 40, páx. 528.

(2) Véxase A. Ballesteros, *Historia de España y su influencia en la Historia Universal*, tomo I, páx. 181.

(3) Hai quen pretende que a poboación de todo o Norte hastr' os Pirineus era céltiga, Cántabros y-Astures incrusives, mais as investigacións máis recentes parecen indicar que non hai tal. A ausencia de toponimias céltigas en toda a banda, dend' o límite dos Artabros ó caxeque decisiva.

(4) Véxase *El Problema de la Cerámica ibérica* e *Ultimas investigaciones en el Alto Aragón*, antr' outros. O segundo foi publicado na *Revista histórica* de Valladolid.

toral); a d' Andalucía en Serra Morena por *Miróbriga*, *Nertóbriga* y-*Arcóbriga*. N-as serras asturianas e cantábricas non hai nomes celtas.

No mapa núm. 1, os paises ocupados no século VI pol-a nósa raza son os que quedan á man esquerda, ou sexa ó W. da liña de cruces. O Leste, están os ocupados por xentes íberas e ligures.

Vén a deducir Schulten que os Celtas tiveron que loitar c' os Iberos por duas veces, en épocas difrentes, e cecais pasando no medio moitos anos; primeiro botáronos de Cataluña e do val do Ebro, e logo, espulsádol-os Iberos do S. de Francia pol-os Galos, invadiron a meseta ocupada pol-os Celtas.

Efeutivamentes, com' afirma Bosch Gimpera, os autores antigos, hastr' o século III enantes de Xesucristo, falan no Centro y-Ocidente da Península, dos *Saefes*, *Cempsi* e *Berybraces*, pobos celtas; os *Cynetes*, ligures ó S. de Portugal, y-as difrentes tribus ibéricas na Andalucía e costa oriental da Península, dend' o río Anas hastr' Ampurias. Dend' elí, estaban os Ligures misturados c' os Iberos. Logo, dend' a segunda mitade do século III Eratóstenes, Timeo y-outros dícennos que na Meseta viven as mesmas tribus ibéricas que logo coñeceron os Romanos nas suas guerras, o qu' indica un cámbeo na poboación do interior. Iste cámbeo foi o qu' indica Schulten.

Despois da espulsión dos Iberos do S. da Francia pol-os Galos—que foi o derradeiro gran movemento dos Celtas, que chegan (coma deixamos dito nos capítulos anteriores) no século III ás portas de Roma, y-hastra a Asia Menor—os Iberos botados d' aló, principian a entrar no Centro da Península. Dend' o val do Ebro avanzan os Iberos e van ocupando a Meseta, arrempuxando ós Celtas car' os currunchos montañosos do N. W. e S. W. e das serras do interior. Entón é cando os testos dan xa os nomes das tribus ibéricas da época romana: *Carpetanos*, *Oretanos*, *Vettones*, *Vacceos*, *Celtíberos*. Somentes nos sitios estremos fican restos dos Celtas: na Galizia, *Celtici* e *Callaici* ou *Gallaici;* no Algarbe, *Celtici*; ó N. E. e S. E. da Meseta, *Berones* e *Germani*. Algunhos restos céltigos deberon ficar tamén en Castela, misturados c' os Iberos nas tribus dos Celtíberos. Istes non son coma supuñan un pobo ibérico domeñado pol-os Celtas, senon ó contrario. A Meseta toda y-hastra o Centro do qu' é hoxe Portugal romataron por seren iberizadas de todo. Esí, é no século III cand' os autores principian a falar d' unha Iberia pois enantes, a Península chamábase *Céltike*, dos Celtas.

O mapa núm. 2 representa o estado étnico da Península a medios do século III. En comparanza c' o anterior, amóstranos os movementos da nósa Raza na Iberia, a que por tres séculos o menos formou parte do grande imperio céltigo.

VICENTE RISCO

(Fot. Samaniego)

RETRATO Ó CARBÓN
POR
FARRUCO LAMAS

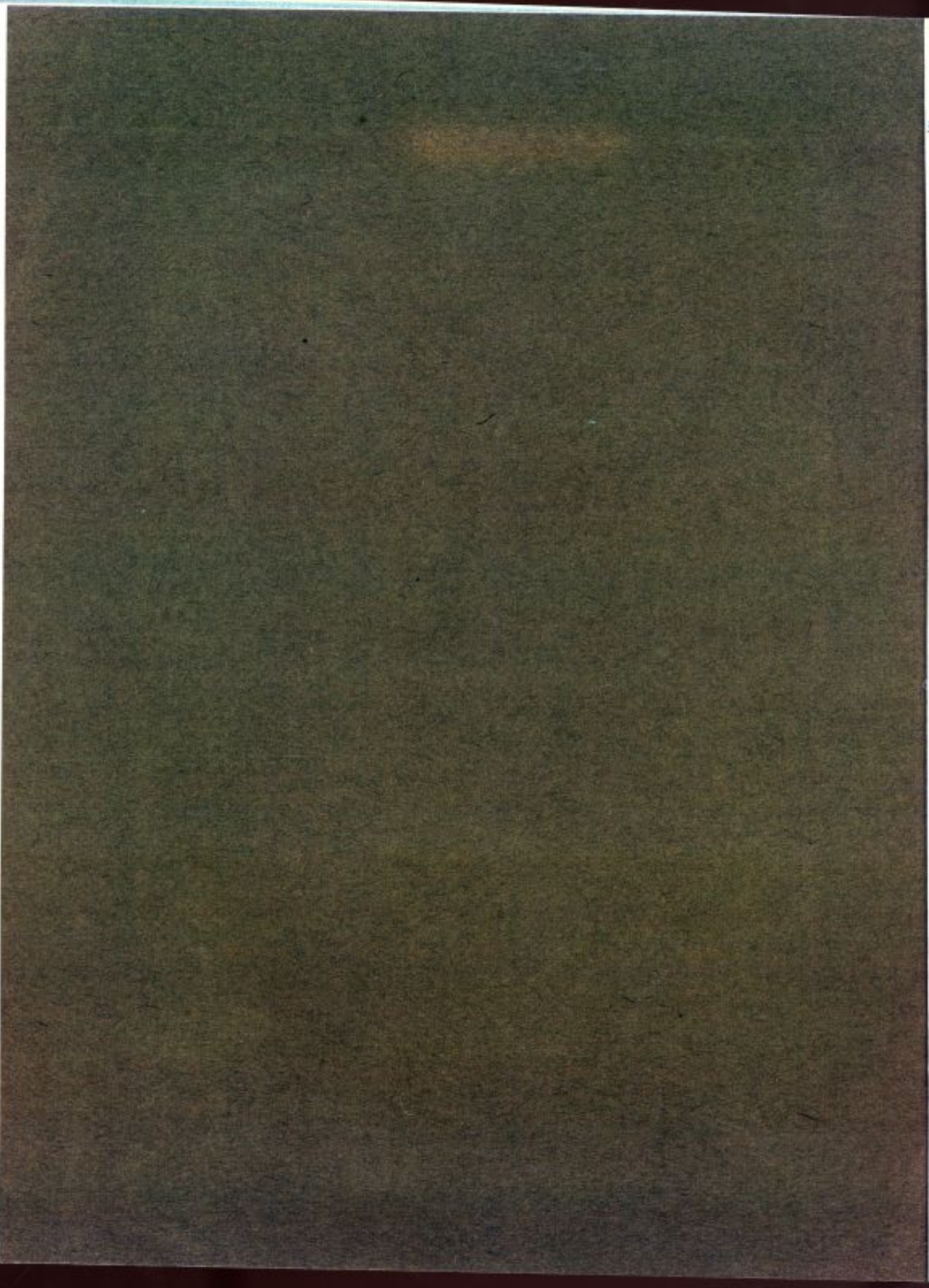

BRUA O MAR!

(A flor do inverno é de neve, o azul do ceo, embazado,
ña Mai-Terra aterecida tén un canto amargurado.)

Brua o mar! As ardentías escáchan-se nas rompentes,
e os cons varudos agachan as suas cristas trementes.

(Trema o salgueiro dolente sintindo o beijo do gío,
e un alongado lamento sóbe do leito do río.)

Brua o mar! As furibundas olas en ingente traza
érguen-se outas e soberbas n-unha espantosa ameaza.

(Do carballo a fortaleza arripía-se co a friaje
nos cumios ispidos prende a tristura do paisaje.)

Brua o mar! Cada bruído é unha cega imprecación,
cada ola que se desfai, un berro de maldición.

(Pol-a terra andan as almas a padecer e a chorar;)
mas nas rías e nas furnas, cons e barras, brua o mar.

Brua o mar! Doente, tolo, con pavorosa tolemia
A inmensidade é unha moura e horripilante blasfemia.

Luitadores!
A luz do lóstrego aluma
a rua pr' ónde camiña o nóso esforzo lanzal:
sejan nósas almas brancas como o claror da alba escuma
que o nordés revolve airado nas mourenzas do peiral.
Fortes e albos, como o mar!

VICTORIANO TAIBO

O MERCADO D' ORIENTE

O diario barcelonés *La Vanguardia* do 10 de Marzo do ano autual, pubrica a respósta que deu o cónsul hespañol de Bucarest—o nóso querido amigo e paisano Don Xavier Meruéndano — ás perguntas que lle tixo a Misión Comercial que a mediados de Febreiro último mandou a «Asociación de Fabricantes de Tejidos de Lana de Sabadell» pra estudial-as condiciós dos mercados d' Oriente. A seguida pubricamol-as perguntas y-on estrauto das respostas:

—¿É Rumanía nazión que pol-as suas condiciós especiaes de consumo e produción poda consumil-os produtos hespañoes?

—Ó meu xuizo poucos paises d' Europa ofercen pr' elo condiciós tan ventaxosas. Rumanía é un pais esencialmente agrícola; a sua produción estriba principalmente en tres artigos: *graus, petróleos* e *madeiras*. A industria rumana tén unha vida lánguida y-ainda que denantes da guerra, comenzaba a industrializarse o pais en pequena escala, os enormes sacrificios da campaña y-agora a obra de reconstrución, deteñen aquela iniciación industrial. ...Craro que debimos d' aproveital-os primeiros momentos que seguiron á firma da paz; entón Rumanía, esgotada materialmente, sentia vivísima necesidade de produtos manufauturados. ...Sin embargo, non é tarde si se emprende unha labor seria y-organizada.

—¿Qué produtos poderían ser consumidos y-en mór cantidade?

—Dende logo os tecidos y-os fiados: son produtos moi acreditados n-iste mercado, ond' eran enviados enantes da guerra, somentes que, desgraciadamente, con marca estranxeira, tod' a industria catalá, a máis afin d' entr' as españolas ó Oriente, por razós étnicas e xeográficas atoparía en Rumanía boa acollida. A industria metalúrxica, a *conserveira* (moi importante), a produción aceiteira, os nósos zucres, os viños (istes en menor escala), o pimentón murciano, sederías, industrias d' Eibar, etc.

—¿A industria de tecidos en xeneral podería dar resultados positivos o seu intento d' esportación en Rumanía?

—...Os produtores hespañoes que dend' o ano 1918 visitaron istes mercados, foron fabricantes de tecidos casi todos, coincidiron en apreciar com' on mercado moi importante pr' á industria de tecidos, o mercado rumano. Si o éisito non-os acompañou en algunhas ocasiós non foi certamente por retraimento dos compradores, senón máis bén, por defeuto d' organización. O comercio d' esportación a Rumanía, tén qu' estabrecerse sobre bases sólidas. Esí o fixeron ingleses e franceses. O sistema de espediciós aisladas soilo proporciona relativos resultados y-ainda istes moi incertos. E deica o momento presente, o comercio español en Oriente foi un comercio de «feira».

—¿Eisiste autualmente industria laneira ou algodoneira en Rumanía?...

—En realidá, podo decir a vostedes que non porque as duas fábricas qu' esisten en Chuga e Bulusis arrastran unha vida lánguida e non poden loitar contr' a competencia estranxeira...

—¿Hai outras naziós en Oriente que reunan millores condiciós pr' ó logro da nósa espansión comercial?

—Non-o creo;»... «as suas afinidás étnicas e filolóxicas con España; a facilidá de chegar a ela pol-o Mediterráneo y-o Mar Negro»... «Si iles necesitan da nósa industria, á sua vez ofércennos, *graus, petróleo e madeiras; por tanto, o viaxe de volta está asegurado.*

—¿Qué coñecemento teñen os rumanos da nósa industria? ¿Teñen, respeuto d' ela, preferencia ou prexuicio?

—N-o momento autual, o nome comercial d' Hespaña é d' abondo coñecido en Rumanía antes da guerra»... «N-o comercial éramos compretamente descoñecidos, e sin embargo, os produtos da nósa industria consumíanse n-o mercado rumano; pero todos, ou casi todos, chegaban él con marcas extranxeiras. Os tecidos c' o «made in England»; as cortizas, c' o «made in Germany»; as conservas con etiquetas francesas. Os poucos meses de firmada a paz varios comerciantes gregos cargaron unhos cantos barcos con pacotilla d' os muelles de

Barcelona, e todo se vendeu como mercancía hespañola. Despois, a febre d' os negocios impulsou a traer ó Oriente toda clas de cousas, sin cuidarse de estudial-os gustos do consumidor, de mimar a clientela. Esi pudo darse o caso de que varias toneladas de cravos e puntas foran reembarcados n-o muelle de Constanza por non servir pr' ás construciós rumanas, e que os nósos esquisitos chiculates, *por defeuto de presentación*, non puderen competir c' os chiculates suizos, moi bén feitos con arregro ó gusto d' iste pais, tan pagado d' as aparencias.

Durante istes dous últemos anos, gracias ó esforzo d' os comerciantes catalás que viñeron a Rumanía c' os seus muestrarios as nósas mercancías rehabilitáronse, e pra conseguir un élsito compreto e imprescindibre o que eu xa lles dixen a vostedes: *organización*.

—¿Os disgustos ocasionados n-as transaciós xa efeutuadas motiváron-os a especial psicoloxía d' algunha d' as partes contratantes, ou, pol-o contrario, a falta d' organización adecuada?

—As duas cousas, pero especialmente a segunda»... «Por outra, sin esa organización axeitada de que vostedes me falan, ¿cómo enviar expediciós normaes, afacer a clientela ós nósos produtos, dar e tomar cretos, n-unha verba: facer un comercio sólido? Fíxense vostedes no que fixeron Francia, Inglaterra e Italia. Istes paises teñen as suas liñas de navegación, os seus Bancos, caras filiaes, etc. Esi conquírese un mercado. Y-en canto a facilidás... Inglaterra está disposta a conceder prazos hastra de dous anos, pr' ós pagos, garantizándollos o tesouro inglés dentro de certas condiciós, y-hei de decir que Norte América estudia o medio de conceder hastra cinco anos de prazo.

—¿Cales son os produtos rumanos convenientes ó mercado hespañol?

—Graus, petróleos e madeiras.

—¿Sin o estabrecemento d' unha liña regular de vapores ó Oriente, é ainda aconsellabre un intento serio d' esportación?

—«... Non se pode falar d' intento comercial serio en Oriente, sin pensar en estabrecer esa liña.

Outra d' as instituciós necesarias pr' ó próspero desenrolo do nóso comercio con Rumanía é a constitución d' un Banco notabremente hespañol en Bucarest...

Unha vez en posesión da liña de navegación e do Banco, poderíamos, como fixeron os italianos, estabrecer depósitos comerciaes en Galatz, Braila e Constanza, regularizando esi a venda d' os nósos artigos y-encauzando a importazión en Hespaña de mercancías rumanas.

Además Rumanía, é o camiño comercial cara Rusia»... «O réximen político autual de Rusia non pode subsistir»... «Rusia tén que entrar forzosamente n-o concerto comercial d' Europa. ¡Qué enorme perspeutiva pr' á industria hespañola!

ARTURO NOGUEROL

ARCHIVO FILOLÓXICO E ETNOGRÁFICO DE GALIZIA

A Santa Compaña

(ANACOS D' UNHA CARTA DO ILUSTRE PINTOR CAMILO DÍAZ VALIÑO, NA QUE SE DÁ NOTICIA D' UNHA VARIANTE DA TRADICIÓN DA SANTA COMPAÑA, MOI DIGNA DE SE TER EN CONTA, E NA QUE SE CITA DOUS CASOS D' ELA)

«...unha próba d' un dibuxo que lle fixen a Euxenio Carré pra unha obra d' il.

»É a Santa Compaña. Teña a seguridade que no adro de Bribes, que foi priorato benedictino n-outros tempos, eu vina unha noite... Levaban o corpo de Ruy Díaz d' Andrade, qu' esquilmara ás xentes d' aqueles contornos... Eu falei c' o priore, e díxome que Ruy (meu parente) iba vivo na tomba, solasmentes que non se podía movere, e que o sacaban *en Compaña* todal-as noites pra escarnecelo e pra vere si lle facían a concencia, pois nacera sin ela, e cando morreu, ainda n-a tiña. Fora n-os seus tempos señor xurisdicional d' aquela terra e fixera moitas inxustizas, e enchéraos de gabelas. Falando ó priore, díxome pra xustificar a Compaña, que oxe xa non podían quitar n-ela máis que ós caciques, pois coma morrían sen concencia, nin no inferno os querían, por non tela. Esí

que en canto á forza de quitalos salíalles unha pouquiña (que sempre era mala) estonces, viña o trasno e levábaos pra os seus reinos.

»Esí é que esa Compaña é a de Ruy Díaz d'Andrade, o Vello, señor que foi de San Martín de Bribes, e non hai que confundila coa que mercou Rey Soto, que aquela é a de D. Lourenzo Martelo, señor tamén do Coto de San Fís de Bixoy que tamén eu a vira. Tamén fora un bon homiño (con perdón seia dito das boas xentes de verdade); seica levaban os frades mais de douscentos anos quitándoo en Compaña día por día, e ainda oxe o quitan, pois pol-o visto non tiña corazón nin concencia, y-hastra que lle sayan, téñeno que levar dend' a igresia hastra o cruceiro...

»Boeno, é mentira e mala, mais xa se ve que sei mentire, *nada máis que dibuxando*, e esí e todo ¿verdade que ós homes esí debían de quitalos n-a Compaña?»

CAMILO DÍAZ VALIÑO

***

Posteriormente, Camilo Díaz confirmounos a esistencia n-aquelas terras, ainda oxe das duas tradiciós apuntadas na sua carta, as que son correntes nas xentes da aldea. Elas difréncianse d'abondo da versión da Santa Compaña corrente no val ourensán do Miño, que seica é onde mais se dá a dita creencia, y-esto dalles pol-o tanto un meirande intrés.

CXI

O mundo dos Jinas[1] e máis os tesouros encantados

1. No partido do Carballiño, á parte Norte, hai unha aldea chamada *Xurenzás* nome que, según referencias, venlle d'unha heróica loita antre dous mouros qu' habitaban cada un coa sua familia en dous sitios distintos, mais a pouca distancia.

Un d'eles coñeciase c' o nome de *Zás*, e vivía n-un monte que chaman *a Peneda do Couto*, ond' ainda esisten traballos e grabados fermosos de letras descoñecidas.

Y-o outro habitaba onde chaman *Monte Negro*, ond' hai un gran cacho de tarreo posto en especiais condiciós pra un caso de guerra: consiste n-unha reunión de murallas de 70 metros de longo aprosimadamentes y-a distancia da unha á outra é de 2 metros. A simple vista teñen na sua base o ancho de metro e médeo e romatan en puntiagudo.

Dícese que o segundo mouro tiña unha filla, y-o pirmeiro, ou sexa Zás, chegou a se namorar d'ela pol-a sua beleza e n-ese caso, tratou de mercarlla ó seu pai, mais este negouse a venderlla por ningún diñeiro e foi tanta a furia do pretendente, qu'en aución de venganza, «encantoulla». E vendo o probe pai a situación lamentábele da súa filla, mandoulle un «*últimatum*» por un esclavo, onde lle dicía que s'armase e que en nome do seu Dios, saíse ó medio do camiño, onde se xuntaron e loitaron fortemente, quedando Zás como vencedor, o que, collendoo «airosamente» fíxolle xurar no seu nome que se daba por vencido; ó que contestou: «si, *Juro en Zás* que estoy vencido», e d'ehí lleven o nome ó dito pobo, de *Xurenzás*(1).

Dempois que pasados anos, o pobo era habitado pol-os cristianos, cando xa non se decía qu'esistían mouros n-iste país—non sendo os encantados—un dos veciños botou a pastar unhos porcos car' ó monte dito *Monte negro* e mandou de guardián un neno, o que se meteu por unha encañada do monte, ond' estaba unha manta de millo a secar, y-a carón d'ela, unha vella moura «arrestrelando liño», y-un dos porcos foise tranquilamente ó millo; irritouse a vella, e ceiboulle (pra matalo) o restrelo, e con tan boa sorte, fuxiu co'il clavado, o porco, que a toda presa chegou á casa do seu dono, co dito oxeto clavado. Colleuno o dono, esaminouno, e sacou en limpo qu' era d'ouro.

Ainda hoxe, ós sucesores d'esa familia, chámanlles «*os do restrelo*».

(RECOLLIDO DA TRADICIÓN ORAL POR ALFREDO GONZALEZ CAIÑA, ALUMNO DA ESCOLA NORMAL D'OURENSE.)

***

2 No coto de Louredo (2) (Mugares) atopá-

(1) Ó *mundo dos Jinas* fai referencia nos seus libros o Dr. Roso de Luna. Os *Jinas* son as razas *encantadas*, qu' outrora viviron no mundo. Por analoxía con algunhas lendas asturianas, pensamos que podemos chamar *jinas*—que é como Roso de Luna interpreta aquelas lendas—ós nósos mouros encantados.

(1) Iste é un caso d'*etimoloxía popular*, qu'estudan os folkloristas. Hai moitos na nósa Terra, e n-outro número daremos algús dos que temos recollidos. O pobo, pra s'esprical-as toponímias antigas, que non pode resolver pol-o seu lengoaxe corrente, inventa lendas coma esta. Hai moitos casos de lendas célebres que teñen ista orixe.

(2) O nome de *Louredo*, que pode dicir referencia ó *ouro* pudo influir pr'á formación d'esta creencia, e tamén pode traguel-a sua orixe d'unha lenda mais antiga. De todol-os xeitos é indudabele qu'elí houbo habitadores n-outro tempo, que deixaron rastro do seu paso, sempre intresante pr'á ciencia estórica, e non quita que elí se teñan achado cousas de valore.

banse ladrillos afumados e moedas vellas. Supoñíase que alí había un tesouro. Cando os de Mugares iban á sega a Castilla decíanlles os casteláns que porque iban aló que a sua Castilla tíñanna en Louredo.

Xuntáronse todol-os de Mugares e cada casa puña un home pra ir cavar no coto de Louredo e cousa qu' atopaban levánbanlla ás sabias que botaban as cartas y-elas decíanlles que por alí andaba a trave d' ouro e de veneno, pro que era mais ó fondo, pol-a parte do río. Un tío do comunicante era o que dirixía os traballos e daba viño a todol-os que iban traballar.

Atopar non s' atopou alí mais que cachos de pote, tellas, cazolas y-unha chapa de metal.

O Ciprianillo di que en Louredo, cavando, hase d' atopar unha capilla qu' é a capilla de San Cipriano. Á porta estarán dous xigantes cada un co' a sua maza na mau, un de cada lado conforme s' entra. Cando o que alí entre queira sair, os xigantes baixan as mazas e mátano e todo se desfai en ouro. Por eso, o que alí vaya ten que facer entrar primeiro un cadeliño porque sinón o primeiro que entra morre.

(Recollido por Nemesio Barja, alumno da Escola Normal.)

CX

A Reina Loba

En Figueirós hai un castelo ond' estaba a Reina Loba. A Reina Loba era filla d' un Rei mouro, que tiña moitas fillas, mais unha tivo unha falta, y enton o pai botouna pr' aquil pobo.

A Reina Loba púxolle de renta ó pobo unha vaca diaria, o que era un tributo moi grande, y-enton o pobo quería-se xuntar pra destronala. Y-había elí un estudiante que namorou á Reina Loba, y-aporveitouse do seu amor pra matala.

Y-estoncias, quedou o dito:

Matachel-a Reina Loba,
Pueblo de Figueirós,
Matachel-a Reina Loba,
Fidalgos quedastes vós.

(Recollido da tradición oral por Nemesio Barja a E. A.)

A Sociedá do Oso

En Verán hai a Sociedá do Óso. Cand' un socio está enfermo e non é de morte, si vai o médeco a velo, un da Sociedá, chégase a il e dícelle: «Escusa ir, que d' esta non lle vai».

Cando é que morre, o día anterior, ou o mismo día, van todol-os socios a buscalo á casa, co seu crego, e levan nas maus ósos acesos coma si foran velas. Pasan sen tropezar con ninguen. Outras veces vese unha chea de bultos que non se sabe o que é. E, sin embargo é de xente viva, non de pantasmas.

Ó chegar á Eirexa, teñen o enterro, y-entérrano, e todo pasa de noite. Mais o corpo do difunto, queda na casa.(1)

Unha muller, a víspora da festa chegou moi cedo a Veran, antes do sol sair, e viu a eirexa aberta. Entrou e viu a xente faguendo un enterro. Chegouse, y-un deulle unha vela acesa, y-ela tívoa na mau mentras durou aquelo, y-ó acabar, apagouna e meteuna na cesta que levaba no brazo; mais ó sair o sol, foi mirar a vela, e viu qu' era un óso de morto.

(Comunicado por Nemesio Barja a E. N.)

(1) Vese eiquí que o qu' enterran é o *corpo astral* do difunto. Tamén pode ser que os qu' asisten ó enterro vayan en *corpo astral* ficando os seus corpos vivos n-a casa... Un ocultista tamén vería n-esto unha lembranza d' algunha antiga fraternidade iniciática.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

A III ASAMRREIA NAZONALISTA GALEGA

Tivo lugar en Vigo n-os días 16, 17 e 18 do mes d' Abril. N-ela estiveron repersentadas y-adheríronse ós seus acordos, todal-as entidades nazonalistas de Galiza. Algús grupos que s' están formando mandaron tamén as suas adhesiós á Asambreia.

Foi unha nova e baruda afirmación do pensamento nazonalista que, na pirmeira e inesquecente Asambreia de Lugo en 1918 espresárase xa n-un Programa concreto, ratificado logo pol-a de Santiago en 1919. N-a de Vigo víuse novamentes que os nazonalistas son os únecos na nosa Terra que teñen unha ideoloxía compreta, coherente, crara, definida, que se poda presentar á face das xentes. A bandeira das Irmandades é hoxe ela soia a ondear ó vento do Ideal.

A *Nosa Terra*, órgao oficial das Irmandades, é a encarregada d' informare á opinión galega

do qu' eli pasou e do qu' eli se fixo. NÓS limítase a procramar outamentes, orgulosamentes, a verdade irrecusabel que deixamos esposta.

Concurrentementes coa Asambreia, déronse nas principais sociedás de Vigo varias confrencias pol-os cabezaleiros do Nazonalismo.

Pol-o tanto, Vigo, a vila do gran porvir, escoitou nos días da Asambreia unha forte e seria enunciación do xeneroso credo nazonalista, útil sacudimento que ll' hai que dar ós espritos en todal-as vilas y-aldeas de Galiza. E a afirmación da verdade indestrutíbel da Nazón Galega a s' ostentar nas verbas que falan a razón y-o sentimento pol-o bico dos bós e xenerosos, na sua persistente cruzada d' ideal.

ACHÁDEGOS ARQUEOLÓXICOS

Preto do lugar en que Murguía coloca o *kjoekkenmoddingen* da Ría de Arosa, exprorado por D. Ramón del Valle no século pasado s' acaba de faguer un descubrimento arqueolóxico, que si non tén unha outa importanza estórica, está emparentado con outros anteriores de meirande intrés, cal foron os sepulcres, moedas, restos de cerámica e osamentas, atopadas en 1905, y-estudeado pol-o siñore Gil e Casal, correspondente da *Academia de la Historia*. Apareceu n-aquil entón o cimenteiro do Castro de Vistaalegre, no cal s' alcontraron oito sepulcres de tella, c' os seus respeitives esqueletes d' elevada estatura, mais que non poiden pertenecer a xentes anteriores ás dos séculos médeos, pois qu' iste cimenteiro, que foi un dos moitos que dimpois da paz costantina se construiron á veira das eirexas, dependería de San Cristobo, de moita sona. Además o s' atoparen, tamén, ó mesmo tempo e' os sepulcres, moedas románs, y-os sinos achados n-iles, no nos poiden faguer pensare qu' estamos en presenza de sepulcres coma os que viu na Lanzada o P. Sarmiento no ano 1754 e que Murguía insinua a posibilidade de que foran céltigos [1]. Non embargante, ben poidera acontecere qu' istes restos que son románs, nos levaran hastra os nósos aborixens, os celtas, pois iles dependen do Castro de San Cristobo como deixamos dito, e «os castros son céltigos: non tememos decil-o a pesare do descréto en que caiu a teoría que todo o antigo se refere ó pobo céltigo: a verdade é superiore ós sistemas» [2]. O que fixeron os que viñeron dempois dos celtas foi aproveitarse das suas fortificaciós, como ouserva Ring. Además o siñor Gil e Casal, que leva estudeado moito tod' o que se relacioa c' a estoria d' ista comarca, sospeita qu' á desbocadura da Ulla existiu unha cibdade, da que xa falou Ptolomeo, e qu' il quer chamar *Abobriga* [1]. Y-esta cibdade d' existire ¿non sería (o mesmo que Lámbrica, tamén na Ría d' Arosa), d' orixen céltiga?

Os achádegos actuaes bastante máis cativos c' os de 1905, se reducen a uns anacos de muros d' aparexo y-uns pavimentos; un d' iles moi ben conservado e cuverto de baldosas de barro cocido, outro está recuverto d' un cemento composto de cal e croyos de cuarzo. Como n-istes recintos s' atoparon escamas de peixe, e dada a sua prouximidade ó mare, non é moi aventurado consideral-os coma depósitos dedicados a conservas e salazós de peixe. dependente de Castro de San Cistobo d' Alobre, pois sabido é c' os castros, non somentes eran fortezas e habitaciós do xefe (brenn), que tamén eran centros de poboanza, compostos pol-o elemento relixoso, xurídico, agrícola, comercial, industrial, ecetra. Sexa todo isto o que queira, é o caso que do estudeo de todas istas cousas se poden tirar bos datos pr' á nosa Estoria.—J. N. B.

* * *

O día 5 de San Xoan, fíxose unha esproración prelimiar nos vestixos d' unha antiga vila romana, no lugar dito *a cibdade*, á veira do río Limia en Porto Quintela perto dos Baños de Bande, pol-os nósos compañeiros Ramón Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas e Vicente Risco, acompañados do culto abogado de Bande D. Farruco Pena.

D' istes vestixios fala xa Cean Bermúdez, y-o lugar é bén coñecido dos veciños dos arredores, que das antigas construciós sacan pedra pr' as paredes das suas leiras, e teñen atopado elí tamén moedas e potes de barro negro, dos que non se conserva ningún. Pol-o mal tempo que faguía non se pudo faguer mais que poñer en descuberto seis metros de muro direito, feito de cachotería bén asentada, d' un groso de cincuenta centímetros. Os cachos de tella romana atópanse a froi de terra, e na escavación que se fixo non s' atoparon mais que dous cravos de ferro e testos de barro negro e marelo, antr' iles un roxo vidrado moi polido e brilante. Os traballos dos veciños que deixaron ó aire os cimentos das casas, dan a ver qu' estas eran de planta cadrada ou reutangular, e cobrían unha estensión considerabel do tarreo, n-un aluvión do Limia, seguindo tamén pol-a veira esquerda do río.

(1) Murguía, Galicia, páx. 33.
(2) Murguía, ob. ctt. páx. 61.

(1) *Abobriga* situase tamén en Ribadavia, e do Vosgien en Bayona, *Dictionnaire Geographique*, ap. II.

Trátase con toda probabilidade da mansión d' *Aquis Quarquernis* estación da III vía militar d' Astorga a Braga, según o itinerario d' Antonino, qu' o Sr. Díez Sanjurjo identifica con Baños de Bande. O lugar é bén merecente d' unha esproración en grande, sistemáticamente feita. Os nósos compañeiros propóñense voltar aló e faguer nóvas escavaciós.

A TENTACIÓN

MACÍAS O NAMORADO

Duas obras de teatro d' Euxenio Carré

A vocación d' iste autore é o teatro, dende logo. Veleiquí dous ensaios mais lírecos que dramátecos. É o seu amore ó taboado o que o moveu sen dúbida a lles dal-a forma repersentabel en troques de deixalos en poemas. O teatro galego conta xa c' unha enchenta d' obras n-unha xeira ou en dúas. Moi bén, se n-unha xeira nos deran a emoción de tres ou catro... Sería bén qu' os autores galegos leesen mais cousas extranxeiras, que se meteran nos miolos todal-as cousas qu' hoxe andan a rodar pol-o mundo. O artista pra selo, ten que ser da sua terra e ten que ser do seu tempo... Por eixempro: cando a intención non é puramentes a recostrución estórica, non compre pra nada ir buscal-a emoción no século XVII ou no XV, no encontro das mesmas paixós qu' hoxe moven tamén ós nósos contemporáneos, anque se vistan menos artístecamentes... Temos direito a esixir dos nósos autores que nos dean *galeguismo, modernidade y-emoción*. Se falla algunha d' estas tres condiciós é grave perxuizo pr' ó efeuto artísteco. A segunda condición é da que s' atopan mais faltosas as obras de teatro galego, e singularmentes estas dúas d' Euxenio Carré. De todolos xeitos, estaría bén qu' o Sr. Carré emprendera cousas de mais empeño, cousas longas, qu' enchan unha noite, aunque sexa d' espansiós lírecas e comentarios discretos, e sobre todo que, si vai ó pasado, sexa buscando as sementes do mañá...

L' OURAGAN

por Florian Parmentier

Paris, Le Fauconnier

Un libro de guerra—«en des temps de foxtrot et de joyeuse hoirie», que di o autor—y-un dos libros mais fondos e de meirande intensidade tráxica que produxo a guerra, somentes comparabel ós d' Henry Barbusse e d' Elie Faure. E o libro d' un que fixo a guerra, que a viviu e que nos dá d' ela unha visión de conxunto. «Livre grouillant, sanglant, furieux, et plein de choses magnifiques»—dixo d' il León Hennique, y-efeutivamentes, cousas estupendas s' atopan n-il, especialmente a invocación final ós mortos, que é unha cousa que sangra, que acusa implacabelmentes, que presigue as raices indestructiveis das doores vontarias qu' a ceguedade eterna dos homes s' impón... Sentimento romántico, no senso d' erro radical que ten a verba romantismo, é o que guía iste libro: a idela rusoniana das mintiras sociaes corrompendo e perxudicando á humanidade, coma se taes mintiras non foran cousas humanas, non tiveran a sua orixe na imperfeución da nosa fraca natureza... E a tristura eterna do optimismo decepcionado, y-hastra cecais da humana soberbia confundida pol-a imposición brutal da realidade, da nosa propria realidade incorrexibel... Barbusse en *Le Feu* chega á concrusión desoladora de que non son posibles a libertade nin a fraternidade... Que pensarán os homes cando se convenzan de que tampouco pode ser a igoaldade?—*V. R.*

MAGNOLIA

por Alexandre de Córdova

«Rimas d' Amor e de Primavera» dí o autor... D' unha primaveira lonxana, esvaída y-un pouco triste, dourada pol-o Solpór do Simbolismo, primaveira nephelibata, do tempo do *Oaristos* d' Euxenio de Castro, perdida nunha aristocracia de penumbras... Ai, como revén a un aquil preciosismo de decadencia qu' outrora nos encantara, é que se fixo tan portugués e tan noso!

Ise preciosismo que produz versos ademirabres, como istes:

Pelos salões desertos, as neblinas
Técen, prás Cousas Mortas, brancos véus...

ou

Anda o Silencio a apagar-te os passos...

versos d' unha fonda evocación metidos antr' os ouros vellos da rocalla decadente e suntuosa d' iste libro, con todo discreto coma se fora múseca de cámara...

O autor tén a obsesión das maus, coma Mallarmé tivera a dos cabelos, a maus de marfin, que s' axuntan en adoración «Esguías mãos ogiváis» que dí na linda *Balada das mãos de abandôno*—en todo sona o decadentismo—as maus que desñaba Aubrey Beardsley y-as que hoxe pinta un influenciado seu: o noso decadentísemo Bujados... O libro ven ofrendado a unhas maus...

Rimas d' Amor, d' aquil pálido amor decadente—no fondo tan sinxelo, tan inocente ás veces—que foi entón unha mixtificación do mis-

ticismo, coma n-un famoso soneto de Laurent Tailhade. Todo aquelo pasou.

Mais, se Alexandre de Córdova nos oferce versos belos, delicados, suntuosos, hémoslle botar na cara o escribir á luz d' unha estrela que s' apagou?—*V. R.*

EL PROBLEMA
DEL MUNDO INTERIOR

por R. Nóvoa Santos,

Santiago, 1920.

Dend' Ayras Nunes qu' andivo a ver s' atopaba a verdade sen atopala en ningures, dixérase qu' a posición do esprito galego, cando se pón acito a filosofare, é o escepticismo: mirade Feixóo... Cecais a esto se deba o que non teñamos o que se dí unha filosofía, embora de cada unha das producións da nósa mente, cole—a mesma sempre—a sua filosofía, com' isa pingota de mel que soltan os figos.

Ora, esa filosofía qu' os galegos faguemos sen intención de faguela e qu' é sempre a mesma, vén a ser, se bén se mira, a que xa feita intencional, nos presenta o ilustre Dr. Nóvoa Santos n-iste discurso que tanto ruído meteu, e qu' é bén merecente da sona que tivo.

O Nóvoa Santos ataca n-il valentementes o probrema radical do mundo interior: o probrema da *concencia en sí*, arredadamentes do seu *contido*. Demostra a insuficencia da psicoloxía fisolóxica pra resolvelo. A psicoloxía fisolóxica pode esprical-o contido da concencia, non a concencia en sí. Pr' estudar esta compre botar mau da intuición introspeutiva, que nos revela a concencia com' algo sustancial—onde se ve qu' o criterio do Nóvoa Santos é espirtualista—e com' algo omnipresente, contínuo e indiferenciado «que non é máis «nóso» que dos «outros» e dos «non-outros»...—o que é panteista. Tan panteista que ás veces coida un qu' está leendo unha esposición das doutrinas dos Upanishads da India, que ás veces tén frases verdadeiramentes brahmánicas.

Iste traballo do Nóvoa Santos non é unha teoría com' outras tantas—hai que telo en conta—é unha contribución sólida á psicoloxía introstrospeutiva. Pón en craro como a concencia é a *intuición da sustancia*, mais hai unha cousa que non está crara: se a individualidade é unha ilusión—a *sakkaya dhitti* ou gran herexía dos buhdhistas—non sabemos com' esta ilusión chega a ser producida...

E, os qu' atacaron a tése do ilustre médeco compostelán, deberían ter en conta que o Doutor Nóvoa Santos non tén a culpa de ser panteista: o panteismo dáo a Terra nósa; non é en nós, os galegos, un erro, unha ilusión, unha herexía: é a nósa forma de pensar, herdo da Raza e función da Terra, e non hai galego que non sexa no fondo panteista, inda cristián, inda escolásteco...

LA REVISTA,

Barcelona, Decembre, 16, 1920.

El viatger por R. Rucabado.—*Contra el tópic de la cortesia*, por Carles Soldevila, artigo de capital intrés pra nós, que nos perdemos de corteses e de gasalleiros co' a xente d' afora, dando lugar a qu' en Galiza entre tanto forasteiro famento com' en país conquistado, y-a qu' eiquí todo dios se bote de persoa somentes por ter nacido alén de Quereño... Soldevila demostra en duas graciosas parábolas, como pr' ás xentes da Meseta, a cortesía é deixarse asoballar e decir a todo amén.—*El poeta de la interna meravella* por Cristofor de Domenec, sobre do poeta catalán Xosé María López-Picó, con ocasión do seu libro derradeiro *El retorn*. O autor do artigo, gran ademirador de López-Picó, pono en comparanza c' outros dous poetas repersentantivos de Cataluña: Josep Carner, o poeta pleno, que se pode premitir todol-os estrevementos sen ser endexamais inferior a sí mesmo, e J. M.ª de Sagarra o *autualizador da vella racialidade catalana*, cheio do zume da terra. A carón d' iles, López-Picó difrenciase de todol-os poetas de Cataluña. Il colle as cousas, non da realidade, senon da notación interna, e d' eiquí que cando fala diga sempre algo máis do que dín as sus verbas, poeta de depuración e d' alteza.—*Poemas* de C. Fagés i Climent e de J. Vives i Borrell.—*Traducción d' Auro d' Alba* por T. Garcés.—*Reflexions i sentiments* por J. Farrau i Mayoral.—Na Bibriografía unha mención honrosa de *Do Ermo* de Noriega Varela e máis de NOS.

LA DOUCE FRANCE,

n.º 27, 3e année, Decembre 1920.

Trai dibuxos e gravuras de Louis Chadel, pintor xaponizante d' asuntos místecos, aninalista notabel, c' un estudo sobre d' il por Emmanuel de Thubert.—Unha curiosa gravura en madeira de Lepreux, ilustrando un artigo d' escursionista de François Bidet.—O nóso colaborador Ph. Lebesgue traduz tres poemas de Henry David Thoreau, o gran naturista yanki, que se fora vivir no bosque com' o héroe do famoso *Escarabello d' Ouro* de Poe, y-escribiu ensayos tan fondos e tan sedutores com' os d' Emerson.—Derradeiramentes, unha cántiga de Nadal do Pais Poitevin que non deixa de s' imitar a algunhas vellas cántigas nósas.

REVISTAS E XORNAES

N-esta redaución recibíronse os seguintes boletís: *La Douce France* (París); *La Revista* (Barcelona); *Hermes* (Bilbao); *Vida* (Cruña); *Flama* (Balaguer); *La Ráfaga* (Vigo); *El Ebro* (Barcelona); *Monitor* (Barcelona); *Vida Gallega* (Vigo); *La Zarpa* (Madrid; *El Emigrado; El Eco; El Pueblo* (Pontevedra); *Acción Coruñesa* (Cruña); *Luz* (Santiago); *A Nósa Terra* (Cruña); *Acción Gallega* (Buenos Aires); *Eco de Galicia* (Habana); *Nova Catalunya* (Habana); *Talábriga* (Aveiro); *Heraldo Guardés* (A Guardia).

Hoxe, a falla d' espazo privanos de nos ocuparmos con detimento d' algunhas d' elas. Farémolo n-o número próisimo.

Orense: Imp. y Papelería de La Región

AGUAS MINERO-MEDICINALES
BICARBONATADO-SÓDICAS
MONDARIZ

FRÁBICA MECÁNICA DE CALZADO
DE
ANXEL SENRA
RÚA XUAN FLÓREZ
Depósito: Cantón Grande, 15 - A CRUNA

GRAN CAFÉ "LA UNIÓN,,
O MILLOR SITUADO E DE MAIS CONFORT
BILLARES - VARIETÉS - SEXTETO
Nóvos propietarios: MANUEL VAZQUEZ :-: EULOGIO ALBERTE
PEREIRA, 13 TELÉFONO NÚM. 61

"GRAN HOTEL ROMA,,
MONTADO CON TODO CONFORT E HIXENE MODERNOS :-: COCIÑA VARIADA E SANA
PENSIÓN COMPRETA DE 10 A 50 PESETAS
SITUADA NO MAIS CÉNTRICO DA CAPITAL
Progreso, 71 OURENSE Teléfono, 73

SANATORIO QUIRURXICO D' OURENSE
DIRIXIDO POR
D. Manuel Pol Piñeiro — Cirurxía xeneral y especialidás
D. Manuel Peña Rey — Xinecoloxía e partos
Istalado en sitio sano e pintoresco (carretera da Loña).
Conta con elementos precisos pr' á boa asistencia dos operados.
Moi logo istalará RAYOS **X.**
PRA DETALLES DIRIXIRSE A UN DOS DIREITORES

TARIFA D' ANUNCIO

	Ordinario	Exclusivo
Unha plana	60 ptas.	120 ptas.
½ plana	30 »	60 »
¼ plana	15 »	30 »
⅛ plana	7'50 »	

Na cuberta esterior e follas intercaladas antr' as do testo:

Unha plana	100 »	200 »
½ plana	50 »	100 »
¼ plana	25 »	50 »
⅛ plana	12'50 »	

Os precios son por inserción. Nos abonos por mais de seis inserciós faise un desconto, no anuncio ordinario do 10 por 100 e nos escrusivos do 15 por 100.

Os VIÑOS do Ribeiro

ARNOYA FINO

Siñifican o máisimun da "delicadeza„

BODEGAS da Viuda e Fillos de Xoán Fuentes.-OURENSE

NOVA AXENCIA DOS CAMIÑOS DE FERRO

Alvarado & Telmo

Despachan e tramitan toda clás de reclamaciós y-asuntos que se teñan cos camiños de ferro

PONTE MAYOR (Ourense)

"A NOSA TERRA,,

BOLETIN DECENAL

Idearium das IRMANDADES DA FALA en Galicia e nas colonias galegas d' América e Portugal

PRECIOS DE SUSCRICIÓN

Na Cruña ô mes.	40 céntemos	
Coste d' un número	15	»
Fora, trimestre.	1'50	pesetas
América, id.	2'00	»

REDAUCIÓN Y-ADEMINISTRACIÓN: PLAZA DE MARÍA PITA, 17, BAIXO. — A CRUÑA

"Teoria d'o Nacionalismo Galego,,

POR VICENTE RISCO

Léaa que lle dará luces pr' enxergal-os probremas da nosa Terra

PRECIO: CINCO REAS

F. Román e Saco

DROGUERÍA

E FARMACIA

Pereira, 19 — Teléfono, 28

OURENSE